Panel

Ezt a szót az alig több mint húszéves Új Magyar Lexikon még csak mint az építőiparban használatos nagyméretű előregyártott fal- vagy födémelemet ismerte. A panel ma napjaink valósága és jelképe. Jelentéstartalma sokat bővült.

A panel átrajzolta az ország képét, a városok arculatát. A tömeges lakásépítés, az egymillió új otthon megteremtése házgyárak nélkül hiú ábránd lett volna. E technológia viszont új életformát, az eddigiektől eltérő életmódot is teremtett. A statisztikák magasba szökő grafikonjai éles árnyékokat is rajzolnak. Mert önmagukban a lakásszámok, a központi fűtések, a melegvíz-szolgáltatások valóban ugrásszerű minőségi változást eredményeztek, de ellentmondásokat is szültek. A betondzsungelek egyendobozai felszínre hoztak jó néhány negatív jelenséget.

És művészekké. Mindenekelőtt a valóságfeltáró művészetek — a szociográfia, a dokumentumdráma, a -hangjáték, a dokumentarista film és a szociofotó célozták meg a paneléletmód visszásságait. A tényművészek közé tartozik a fiatal szegedi fotós Pataki Zoltán, aki tőmondatos keménységgel, határozott és szigorúan szerkesztett fényképeibe a látvány mellé véleményt mond, a valóság képi megragadása egyúttal kérdés is. Tárlata a Bartók Béla Művelődési Központ B Galériájában látható.

T. L.

Díjak, alapítványok

Legutóbb október második felében adták hírül a napilapok, hogy alapítványi jutalmak átadására került sor. Akkor *Déry Tibornak*, korunk kiemelkedő jelentőségű írójának 90. születési évfordulója volt az alkalom a díjátadásra úgy, ahogyan az alapítványtevő — Déry azóta elhunyt özvegye — kívánta. Tízen kaptak a 6 millió forintos alapítvány évi kamataiból, olyanok, akik a magyar irodalom művelése, a magyar nyelv ápolása, magyar irodalmi művek idegen nyelvre fordítása terén kimagasló eredményt értek el.

Alapítványok — némi túlzással — mindig voltak. Legalábbis a múlt században már sok hír jelent meg ilyenekről az újságokban. Ezerféle célra adományoztak tehetős — és sokszor kevésbé tehetős — emberek pénzt vagy értékes vagyontárgyakat. Némelyik alapítványból templom vagy iskola épült, másokat „szegény sorsú" gyermekek taníttatására fordították, de — Mikszáth és mások írásai tanúskodnak róla — voltak különcök, akik a legképtelenebb célokra hagyták vagyonukat, még annál is képtelenebb feltételek kikötésével. No meg — előfordult az is, hogy az alapítvány tőkéje és kamatai szőrén-szálán, azaz pontosabban: kezelőinek zsebében tűntek el.

Ma pedig — *nincsenek alapítványok*. Ez nem mond ellent a bevezetőben írottakkal, ugyanis 1960 óta, a jelenleg érvényes Polgári törvénykönyv hatályba lépése óta így hívják hivatalosan: *„kötelezettségvállalás közérdekű célra"*. A névváltoztatásnak jogi okai voltak, ugyanis a régi polgári jog szerint az alapítvány „önálló jogi személy", szocialista körülmények között pedig erre nincs lehetőség.

Aki ezt a kötelezettséget vállalja, rendelkezhet arról, hogy pénzét mire, kinek vagy kiknek — esetleg milyen intézményeknek — a támogatására fordítsák, s hogy ki kezelje az összeget. Ha ez utóbbiról nem rendelkezik külön, a szakmai felügyeletet ellátó szerv jelöli ki a kötelezettségvállalás kezelőjét.

Hogy hányan és milyen összegben hagyatkoztak — így az utóbbi időben, azt összeszámolni is sok volna. Az alapítványtevők (a körülményes, hivatalos név helyett egyszerűbb így nevezni, s általában így is ismerik) többnyire országosan vagy nemzetközileg ismert nevű személyiségek hátramaradottai, akik így is meg kívánják örökíteni hozzátartozójuk emlékét.

Néhány név a sok közül: *Kondor Béla*, a kiemelkedő jelentőségű festőművész szülei fiuk emlékére adtak át közel negyedmilliót a Képzőművészeti Főiskolának, hogy a kamatokból tehetséges grafikust vagy festőt jutalmazzanak. *Gorka Géza* örökösei úgy rendelkeztek, hogy az Iparművészeti Főiskola évente adjon jutalmat egy tehetséges és példás magatartású kerámia szakos hallgatónak. *Hermann Lipót* özvegye 1977-ben két művészképzős festőnövendék, két évvel később egy szobrásznövendék jutalmazására hagyott jelentékeny összeget a Képzőművészeti Főiskolára.

Méltóképpen sorakoznak fel a képző- és iparművészek mellé a zenészek. A *Bartók—Pásztory*-díjat — nagy zeneszerzőnk és özvegye, Pásztory Ditta zongoraművésznő nevét együtt viseli a díj — minden év március 25-én, Bartók születésének évfordulóján ítélik oda *„egy-egy magyar anyanyelvű zeneszerzőnek és előadóművésznek, aki hozzájárult a zeneművészet fejlődéséhez"*.

A Zeneművészeti Főiskolán alakult meg a *Weiner-bizottság* is, amely — a Weiner Leó leánya által átruházott szerzői díjak és jogdíjak kamatából kétévenként versenyt rendez az 1960-ban elhunyt zeneszerző emlékére.

Közismert a *Cábor Andor* nevét viselő, és családja által alapított írói jutalom. *Füst Milán* özvegye pedig úgy rendelkezett, hogy 24 ezer forintot egyik évben két költő, másik évben két prózaíró között osszanak fel. Századik életévét járó írónőnk, *Dénes Zsófia* 1976-ban alapította az *Ady-jutalmat*.

Honthy Hanna úgy rendelkezett, hogy alapítványának kamatait páros években pedagógusnak, páratlanokban pedig orvosnak adják oda, kiváló eredményekért.

Csaknem minden alapítvány az örökhagyó nevét viseli. Kivétel: *Péchy Blanka*, a magyar nyelv tisztaságán évtizedek óta híven őrködő művésznő, aki a közismert *Kazinczy-díjat* alapította.

Székely Mihály, Lengyel József, Gáll István, Rajz János, Gyergyai Albert, Ajtay Andor, Szép Ernő, Oláh Gusztáv — néhány név azok közül, akiknek emlékére a hozzátartozók alapítványt tettek, vagy akik maguk rendelkeztek így végakaratukban. S mellettük: kevésbé ismertek és szélesebb körben ismeretlenek: *Siklódi Ferenc és felesége* a ceglédberceli általános iskola Édes anyanyelvünk pályázatának díjazására hagyott megfelelő összeget, *Tompa Kálmán* orvos a pécsi Művészeti Szakközépiskola két-két tehetséges tanulóját kívánta segíteni egy tanévben havi 500 forinttal.

A hazaiakon kívül voltak és vannak külföldön — magyarok és nem magyarok —, akik jelentős összeget adták különböző nemes célokra — magyaroknak. *Robert Graves* angol költő és író Magyarországon megjelent műveinek honoráriumaiból az év egyik legjobb magyar verse költőjének jutalmazására alapított nívódíjat, *Georg Schustek* a szubrett szerepkörben legsikeresebb magyar színésznők számára ajánlotta fel a *Bársony Rózsi Emlékgyűrűt* 110 ezer osztrák schilling kamataival — kétévenként. (Schustek a 30-as évek kitűnő magyar szubrettjének férje volt.)

Cziffra György, a Franciaországban élő, nemzetközileg is elismert zongoraművész Liszt Ferenc emlékének ápolására ajánlott fel több mint százezer forintot, amelynek kamatait osztják el. *Szirmai Albert*, az USA-ban élt zeneszerzőnk a Zeneművészeti Főiskola zeneszerzés szakának egy tehetséges, végzős hallgatója jutalmazására négyezer dollár évi kamatait hagyta. *Emerigo Gellért*, ugyancsak Amerikába szakadt hazánkfia festő- vagy szobrásznövendék számára tett alapítványt.

Korántsem teljes a felsorolás. Sokan voltak, vannak — és remélhető, hogy lesznek is —, akik tehetséges fiatalok segítésére, horizontjuk tágítására szánták életük anyagiakban mérhető eredményeit. Minden alapítványnak megvan a megfelelő gazdája. Az odaítélésekről szóló, már-már mindennapos hírek mutatják, hogy jól sáfárkodnak a kezelők a *„közérdekű célra tett kötelezettségvállalásokkal"*. Annál is inkább, mert a kötelezettséget — a kezelők is vállalták. No meg a díjazottak, jutalmazottak, akiktől joggal várható el, hogy megteszik a maguk területén a legtöbbet, amit tehetnek.

V. E.

Lődi Ferenc

Szemklinika, húszas kórterem

A nyavalyáktól lélegző szobában
reggel hat óra, kel a fény, az árnyék.
Az ágyról lassan lecsúszik a lábam,
mintha egyedül biztosan megállnék.

A látott világ egyre szűkül össze,
kisebbedik a fény és tömörebb az árnyék.
Mennék, ha sorsom össze nem kötözne,
s talán nem késő, magamra találnék.

A többiekre nézek, arcuk ködben,
így látnak ők is, mind csodára vár még
hajlottan, mint az ág, vagy már törötten
s elnéznek messzi, ahol nem volt árnyék.

Tudom, ki sírt, nyögött, beszélt álmában,
én nevettem, fölöttem volt a tárt ég
és találgattam, ki volt, ki járt nálam,
hogy fényt hozott és eloszlott az árnyék.

Lidérc volt, tűnő képzelet az éjben,
egy darab élet, amely vissza fáj még.
Jobb volt táncolni sziklán, meredélyen,
ott béke volt, s testvér a fény, az árnyék.

Színesen, fájva jönnek szép remények
és rám köszönnek, ez is ajándék.
Odáig értem, hogy magamtól félek.
Köröttem erdő, s talán kitalálnék...

Bujócskát játszom, gyér a fény, az árnyék,
pár hónap, év és nekem besötétül.
Ennyi világgal anyám biztos vár még,
s az Isten is kibékül velem végül.

Herceg Árpád

Kivilágítanak az éjszakák

Ősz van, csalhatatlanul ősz.
Gubbaszt a postagalamb a háztetőn,
mint akinek dögvész ülte meg máját, tüdejét,
egyetlen útja maradt még: a zuhanás,
zuhanás kijelölt légifolyosón.
Hagyjuk hát gyanútlanul tiszteletköreinket!
Koponyánknál már villog a tündökletes baltaél,
az égbolt kivácsoltvas-ajtaja kitárva,
kitárva az aranyalmakertre —

Ősz van, de milyen ősz van!
Sugaras, madaras ősz van,
és torkunkban megint úgy vacog a sírás,
mintha hirtelen szakadt volna ránk az árvaság,
mintha most szakadtunk volna ki a gyerekkorból;
sötétülő arcunkból kivilágítanak az éjszakák,
de milyen éjszakák —

Holnap, holnap talán November Vállalathoz szegődünk,
megszánkóztatjuk saját szemünkön a hógyékeket;
mert dolgozni kell!
Röpülni, szállni, elszállni a vasgolyóval,
el ebből a milyen-őszből —

Sötétülő arcunkból még kivilágítanak az éjszakák,
s zuhanunk, zuhanunk a sugaras leégifolyosón —